

Max Manus

Filmen bygger på den virkelige historien om Max Manus (1914-1996) som var svært aktiv i motstandsarbeidet under den tyske okkupasjonen av Norge i 1940- 45. I filmen møter vi Max Manus første gang under vinterkrigen i Finland i 1940 der han sloss som frivillig for finnene mot sovjetiske styrker. Da våpenhvile ble inngått mellom Finland og Sovjetunionen i mars, ble alle frivillige sendt hjem. Max kom tilbake til et Norge som etter det tyske overfallet 9. april, var i krig. Etter at Norge kapitulerte i juni dannet det seg etter hvert motstandsgrupper rundt i landet. Max ble raskt en pioner i motstandsbevegelsen sammen med kameratene Kolbein Lauring, Gregers Gram, Gunnar Sønsteby med flere.

REGISSØRENE

Espen Sandberg og Joachim Rønning (begge født i 1972) er to barndomskamerater fra Sandefjord som har gjort seg bemerket gjennom en rekke filmprosjekter, blant annet prisbelønte reklamefilmer. Deres første spillefilm som regissører var westernkomedien *Bandidas* (2006) med stjernene Penélope Cruz og Selma Hayek i hovedrollene. Sandberg og Rønning har begge filmutdanning fra Sverige.

MANUSFORFATTER

Thomas Nordseth-Tiller (født 1980) har skrevet manuset til filmen med utgangspunkt i Max Manus' egne bøker. Dette er hans debut som manusforfatter for en spillefilm. Han har filmutdanning fra Australia og USA.

KARAKTERFRAMSTILLING

Max Manus er, som det framgår av filmens tittel, handlingens hovedkarakter eller protagonist. Han er en historisk person, således skal filmen framstille et menneske som faktisk har levd og som også hadde et svært dramatisk liv. Max Manus er dessuten blant "heltene" fra andre verdenskrig, velkjent og hyllet for sine livsfarlige sabotasjeaksjoner mot tyskerne.

Men hva er en helt? Også de som utmerker seg i bestemte sammenhenger er mennesker på godt og vondt, og skal man gi en troverdig skildring av en persons liv, bør man også rette søkelyset på de mer kompliserte sidene ved mennesket. Videre kan det diskuteres hva som er heltegjerninger under ekstreme forhold som krig eller okkupasjon. Sett i forhold til dette, er det en stor utfordring å skulle lage en representativ og troverdig filmskildring av en persons handlinger og opplevelser gjennom fem år – og innenfor rammen av en spilletid på knappe to timer.

For å framheve personlighetstrekk og egenskaper ved protagonisten, bruker man i filmer ofte en *antagonist*, som er protagonistens motspiller. Denne har motsatte egenskaper og et annet mål enn protagonisten. Brytningene mellom protagonist og antagonist gir handlingen nerve og bidrar til å synliggjøre utviklingsprosesser. I filmen er tyskeren Siegfried Fehmer en tydelig antagonist til Max Manus. Andre sentrale karakterer i filmen er Max Manus' nærmeste venner i motstandsmiljøet og kvinnen han forelsker seg i og senere gifter seg med. Siden filmen primært handler om Max Manus, er det naturlig at man framhever sider ved de øvrige karakterene som kan gi oss perspektiver på protagonisten. Kjernen for en filmhistorie kalles et premiss. Dette er en påstand, ofte av moralsk eller psykologisk art, som man ønsker å bevise gjennom handlingen og protagonistens utvikling.

Filmstudieark

Forfatter: Trond Heum
Klassetrinn: [10. trinn, Videregående]
Fag: Norsk , Samfunnsfag , Religion, livssyn og etikk
Tema: Konflikt/krig og menneskerettigheter, Historie

Fakta

Originaltittel: Max Manus
Regi: Espen Sandberg, Joachim Rønning
Roller: Aksel Hennie, Nicolai Cleve Broch, Knut Joner, Agnes Kittelsen, Viktoria Winge, Ken Duken, Christian Rubbeck, Petter Næss, Pål Sverre Hagen
Manus: Thomas Nordseth-Tiller
Genre: Action / Drama / Krigsfilm
Nasjonalitet: Norge
Språk: Norsk
Produsent: John M. Jacobsen, Sveinung Golimo
Produksjonsselskap: Filmkameratene AS
Lengde: 1 t. 57 min.
Distribusjon: Nordisk Film Distribusjon AS
Produksjonsår: 2008
Aldersgrense: 12 år

Filmplakat:

DET HISTORISKE BAKTEPPET

Grytidlig på morgenen 9. april 1940 ble Norge invadert av en stor tysk okkupasjonsstyrke. Målet var å ta norske myndigheter på senga og tvinge dem til et samarbeid på tyske premisser, det vil si at man måtte godta at tyske militære styrker ble utplassert i Norge. Angrepet kom overraskende på både den norske regjeringen og det norske

forsvaret. Forsvaret var dessuten i dårlig forfatning, og ordrene om hvordan man skulle forholde seg til de fremmede skipene som stevnet inn i norske forvann i nattemørket, var uklare. Ved Oscarsborg festning i Drøbak-sundet besluttet imidlertid kommandanten, oberst Birger Eriksen, at det skulle skytes. Det førte til at den tyske krysseren Blücher ble senket og at den tyske framrykkningen mot Oslo ble forsinket. Dermed rakk kongefamilien, regjeringen og stortingsrepresentantene å flykte fra hovedstaden. Det kom etter hvert også i gang militær motstand, samtidig som regjeringen avviste tyskernes krav.

Samme dag som tyskerne angrep Norge, gjorde lederen av det norske fascistpartiet Nasjonal Samling (NS), Vidkun Quisling, statskupp over radio. Han erklærte den norske regjeringen avsatt og at han selv hadde dannet en ny regjering. Dette var ikke del av tyskernes planer, men det ble godkjent av Hitler. Tyskernes krav til norske myndigheter innebar derfor at man også måtte akseptere Quisling som ny statsminister. Kong Håkons nei til å godta Quisling i denne rollen fikk en viktig symbolsk betydning og styrket motstandsånden.

I begynnelsen av juni syntes det klart at kampen mot tyskerne var tapt for de norske militære styrkene. En viktig årsak var at hjelpestyrker som hadde kommet fra andre land som lå i krig med Tyskland nå ble trukket ut for å bidra til forsvaret av Frankrike, som ble angrepet av tyskerne sommeren 1940. 7. juni forlot konge og regjering Norge for å fortsette motstandskampen fra Storbritannia, og 10. juni kapitulerte de militære styrkene i Norge.

Under et møte på Elverum 9. april hadde regjeringen fått fullmakt fra stortingsrepresentantene til å styre Norge og fatte vedtak på Stortingets vegne til man på nytt kunne samles i et fritt Norge. Elverumsfullmakten gjaldt også om regjeringen måtte flykte til utlandet. Etter flukten kunngjorde regjeringen at den ønsket å føre krigen mot Tyskland videre fra sin nye base i London.

MOTSTANDSKAMPEN UNDER OKKUPASJONEN

Selv om de hjemlige militære norske styrkene hadde overgitt seg, fortsatte motstandsarbeidet mot tyskerne på andre måter. Gradvis vokste den militære organisasjonen Milorg fram. I november 1941 ble Milorg anerkjent som en del av det norske forsvaret, under den norske regjeringen i Londons myndighet. Milorgs oppgave var å bygge opp styrker som skulle

bistå ved en alliert invasjon i Norge, men mot slutten av krigen ble medlemmer av Milorg også brukt til sabotasjeaksjoner. Regjeringen var til å begynne med motstandere av slike aksjoner, da den fryktet kraftige tyske gjengjeldelsesaksjoner mot den norske sivilbefolkningen.

En del nordmenn tjenestegjorde for Kompani Linge, oppkalt etter lederen Martin Linge. Kompani Linge, som egentlig het Norwegian Independent Company No 1, arbeidet for den britiske etterretningstjenesten, men samarbeidet ofte med Milorg. Oslo-gjengen var en egen avdeling av Kompani Linge, og Max Manus var tilknyttet denne. I tillegg fantes det kommunistiske grupper i Norge som drev med sabotasjeaksjoner og annen motstandskamp.

Selv om en del nordmenn var involvert i livsfarlig motstandsarbeid, var tilværelsen for de fleste nordmenn under okkupasjonen preget av dagligdagse gjøremål – der knappheten på mat og andre nødvendige varer var et konstant problem. Da Vidkun Quisling og hans tyskvennlige parti NS prøvde å gjennomføre en nazifisering av det norske samfunnet, ble det imidlertid vist en rekke former for sivil motstand. For eksempel nektet lærere, prester og store deler av idrettsbevegelsen å følge instruksjoner fra NS. Politiet ble derimot underlagt nazistisk kontroll, og norske politifolk stod blant annet for arrestasjonen av de norske jødene.

Det kanskje viktigste norske bidraget i den internasjonale kampen mot fascismen og nazismen, var det nok de norske sjøfolkene som stod for. Handelsflåten fraktet viktige varer mellom de allierte landene i kampen mot Tyskland og dets forbundsfeller, og sjøfolkene levde under konstant fare for at skipene deres kunne bli senket.

DEN VIRKELIGE MAX MANUS

Max Manus het egentlig Maximo Guillermo Manus og levde fra 1914 til 1996. Han fikk lite skolegang og levde et omflakkende liv før han meldte seg som frivillig til å kjempe for Finland i den såkalte vinterkrigen mot Sovjetunionen (som varte fra 30. november 1939 til 13. mars 1940). Da Max Manus kom tilbake til Norge, var kampene mot den tyske invasionsstyrken i gang. Max Manus deltok i motstandskampen fram til de norske styrkene kapitulerte.

Etter kapitulasjonen var han med på å utgi illegale aviser. Det var forbudte aviser som ikke var kontrollert og sensurert av tyskerne og som oppfordret til motstand mot okkupasjonsmakten. Han var også delaktig i oppbygningen av Milorg. Max Manus skulle imidlertid først og fremst bli kjent for sitt arbeid som del av Oslogjengen (se avsnittet "Motstandskampen under okkupasjonen") som stod for en rekke livsfarlige sabotasjeaksjoner, blant annet sprengning av bygninger og skip. Ble man tatt, ventet trolig dødsstraff. Dessuten risikerte man harde runder med tortur, da tyskerne var opptatt av å rulle opp det omfattende og kompliserte nettverket av motstandsgrupper.

Max Manus er høyt dekorert for sin innsats under krigen. Han var også livvakt da først Kronprins Olav og senere Kong Håkon vendte tilbake til Norge etter frigjøringen. Senere ble han forretningsmann med eget firma.

KILDER TIL MOTSTANDSARBEIDET

Det finnes svært mange historiske avhandlinger (resultat av historieforskning) og historiske beretninger om andre verdenskrig, også i Norge. Mange beretninger er utgitt som bøker. I tillegg til publiserte kilder, lever det fortsatt mange mennesker som opplevde krigen og ulike sider ved den.

Når mennesker forteller om ting de selv har opplevd, kalles det en førstehåndsberetning. Slike kilder er naturlig nok svært interessante å arbeide med, og det styrker kildens troverdighet at opphavspersonen selv har opplevd det som omtales. Samtidig må vi også være kildekritiske til førstehåndsberetninger. Et viktig spørsmål er tidsavstanden mellom når hendelsen skjedde og når den ble fortalt. Etter som tiden går, kan ting bli glemt eller være fortregt. Dessuten kan ting bli utelatt eller tilføyd av opphavspersonen, for eksempel for å forsvare, nedtone eller framheve egne handlinger. Et annet spørsmål er hvor nær de omtalte hendelsene kildens opphavsperson egentlig var og hvilke forutsetninger vedkommende hadde for å forstå eller vurdere situasjonen.

SPILEFILM SOM HISTORISK BERETNING

En spillefilm (fiksjonsfilm) kan alene ikke brukes som en berettende historisk kilde. Selv om mange filmskaperne tar utgangspunkt i historiske kilder som forteller om hendelser og personer, skal en filmhistorie først og fremst fungere som nettopp film. Det vil si at historien må tilpasses filmmediets rammer, inkludert sjangeren, dramaturgien

(handlingsoppbygningen) og tidsrammen.

Filmskaperne må derfor gjøre et utvalg av handlingselementer og karakterer, der målet primært er å skape en enhetlig historie som griper publikum. Det kan da være nødvendig å utelate eller forenkle ting, noen ganger også å legge til fiktive (oppdiktete) hendelser for å tydeliggjøre spesielle sider ved den historiske perioden eller den historiske personen filmen handler om. Hvor og når hendelser fant sted kan også bli endret i filmen av hensyn til dramaturgien. For eksempel er det vanlig at alle sentrale karakterer introduseres og møter hverandre tidlig i filmen, selv om de i virkeligheten møtte hverandre på ulike tidspunkt og steder. På den måten foretar filmskaperen en del kunstneriske valg som innvirker på publikums oppfatninger av historien. Det samme skjer gjennom bruken av filmatiske virkemidler som bildeutsnitt (avstanden til objektene), kameravinklinger og kameraføring, lys og lyd.

Handlingen i en spillefilm med historisk utgangspunkt må derfor alltid sammenliknes med historiske kilder og historiefaglige framstillinger som lærebøker, oppslagsverk og lignende før vi kan trekke slutninger om hvordan ting kan ha vært i fortiden. På den andre siden kan en spillefilm gjennom kulisser, autentiske opptakssteder (steder der de historiske hendelsene faktisk skjedde), kostymer og andre rekvisitter, hårfrisyrer etc. gjøre det lettere å forestille seg fortidens hendelser og personer. Dette forutsetter at filmskaperne har gode kunnskaper om perioden og tenker nøye gjennom alle sider ved opptakssituasjonen. Blant annet vil det være andre bakgrunnslyder på opptakssteder i dag enn det var på den tiden hendelsen virkelig fant sted, noe som gjør det nødvendig å bearbeide opptaksslydene etterpå.

SPILEFILM SOM LEVNING

Om vi må være varsomme med å bruke en spillefilm som historisk beretning, kan den historiefaglig sett være svært interessant å bruke som såkalt levning. En levning kan defineres som en rest fra fortiden, og en film er jo også en slik rest fra tiden den ble til. Når vi bruker en historisk kilde som levning, er vi opptatt av hva kilden gjenspeiler av holdninger, erfaringer, oppfatninger, målsettinger osv hos filmskaperne og i deres miljø eller samtid.

Det finnes mange norske spillefilmer om okkupasjonstiden. Rett etter krigen kom det flere filmer som handlet om motstandskampen og personene som deltok i den. I noen av filmene medvirket også motstandsfolk ved å spille seg selv. De mange filmene om krigen tyder på at okkupasjonstiden var en periode som, naturlig nok, i stor grad hadde preget menneskenes liv. At det i tiden rett etter krigen ble mye fokus på motstandskampen og dens helter, kan også sees i sammenheng med seiersrusen og frihetsgleden som gjorde seg gjeldende etter fem års okkupasjon av en fremmed makt.

Etter hvert som årene gikk, kom det også filmer om krigen som var mer årsaks- og problemorienterte, for eksempel ved å fokusere på hva krigen gjorde med relasjonene mellom mennesker og hvorfor folk handlet som de gjorde. Denne utviklingen må sees i sammenheng med at man gradvis fikk krigen mer på avstand, slik at det ble lettere å belyse den fra flere innfallsvinkler. Når vi historiefaglig betrakter spillefilmene om krigen på denne måten, bruker vi dem som levninger.

KILDER TIL VIDERE ARBEID MED FILMEN

Her er noen relevante kilder til både Max Manus' liv, motstandskampen og arbeidet med å lage filmen om Max Manus:

Bøkene *Mitt liv* og *Det vil helst gå godt*, av Max Manus.

Boka *Max Manus. Film og virkelighet*, av Thomas Nordseth-Tiller og Arnfinn Moland.

NRK-dokumentar om Max Manus-filmen:

http://www.nrk.no/programmer/sider/fakta_paa_loerdag/

Tidsskriftet *Levende historie* nr. 6 2008.

OPPGAVER TIL FILMEN

- 1) Hva menes med en protagonist?
- 2) Hva slags filmatiske virkemidler brukes for å få fram hvem som er protagonisten i denne filmen?
- 3) Hvilken oppfatning får du av Max Manus' personlighet og egenskaper? Gi eksempler på filmatiske virkemidler som bidrar til å skape dette inntrykket.
- 4) Vennskap står sentralt i filmen. Hvordan oppfatter du forholdet mellom Max Manus og Gregers Gram? Sammenlikn framstillingen av deres karaktertrekk.
- 5) Hvilke karaktertrekk er framhevet hos Gunnar Sønsteby og Kolbein Lauring?
- 6) Forklar hvorfor tyskeren Siegfried Fehmer fungerer som en antagonist i filmen.
- 7) Hvilken utviklingsprosess gjennomgår Max Manus, og hvilke hendelser bidrar spesielt til utviklingen?
- 8) Hvilken betydning har Tikken for utviklingen til Max Manus?
- 9) Er det scener i filmen du oppfatter som fiktive (diktet opp for å få fram bestemte poenger)? I så fall hvilke, og hvorfor tror du dette er gjort?
- 10) Hvordan er filmen definert som sjanger? Pek på trekk ved filmen som hører til sjangerkategorien.
- 11) Gi eksempler på rekvisitter og annet som er brukt for å gjenskape tidsbildet fra krigens dager.
- 12) I film kan man gjennom bilder få fram ting man ellers ville brukt flere sider på å beskrive eller skildre skriftlig. Forklar hvordan den historiske bakgrunnen for okkupasjonen blir presentert i begynnelsen av filmen.
- 13) Gi eksempler på hvordan lyssettingen bidrar til å underbygge stemninger i filmen.
- 14) Hva menes med et premiss i filmsammenheng, og hva mener du kan være et premiss i denne filmen?

OPPGAVER TIL VIDERE ARBEID

HISTORIE

Til oppgavene vil du trenge både filmstudiearket og lærebøker, oppslagsverk eller nettstedet om historie. Hvis du bruker nettstedet, er det spesielt viktig at du merker deg hvem som står bak nettstedet.

- 1) I hvilken grad kan en spillefilm brukes som berettende historisk kilde?
- 2) Hva vil det si å bruke en film som levning?
- 3) Hvilket syn på krigen og personene fra motstandskampen synes du preger denne filmen?
- 4) Tror du en film om Max Manus lagd rett etter krigen ville blitt som denne? Begrunn svaret.
- 5) Hva var grunnlaget for at den norske regjeringen i London kunne føre kampen mot Tyskland videre etter at den hadde rømt landet og de norske militære styrkene hadde kapitulert?
- 6) "Gutta på skauen" er et velkjent begrep som brukes om Milorg-troppene under okkupasjonen. Undersøk hva som kjennetegnet deres tilværelse under krigen, hvor mange de var, hva slags folk som ble rekruttert, hvor de holdt til etc.
- 7) Hvilke motstandsgrupper var sentrale i Norge under okkupasjonen? Pek på likheter og forskjeller mellom dem.
- 8) Under krigen ble det også gjort mange former for sivil motstand. Undersøk hva slags.
- 9) Undersøk hvordan den tyske okkupasjonen preget vanlige menneskers dagligliv. I hvilken grad synes du filmens handling får fram dette?
- 10) Max Manus er en av flere velkjente personer fra motstandskampen. Finn ut mer om bakgrunnen til disse personene og pek på mulige årsaker til at det ble nettopp Max Manus man valgte å lage film om.
- 11) Lag en presentasjon av Max Manus der du sammenlikner framstillingen av ham i filmen med hva som framgår av historiske kilder, lærebøker, oppslagsverk eller liknende. Velg selv presentasjonsform. Oppgi kildene dine og vurder hvorvidt de kan anses som troverdige.
- 12) Max Manus og Gregers Gram fikk opplæring i Storbritannia. Også en rekke andre nordmenn fikk militær opplæring i utlandet. Undersøk hvilke steder, hvor mange nordmenn det dreide seg om og hva slags krigstjeneste de gjorde.
- 13) Max Manus drar flere ganger over til Sverige. Hvilken holdning hadde Sverige til andre verdenskrig og Tyskland, og hvilken betydning hadde landet for norske motstandsfolk?
- 14) Hvilken betydning hadde innsatsen til de norske sjøfolkene under krigen? Undersøk hvilken status sjøfolkene fikk etter krigen sammenliknet med Max Manus og andre kjente personer fra den militære motstandsbevegelsen.
- 15) Finn ut hvor mange nordmenn som var medlemmer av NS under krigen, samt mulige årsaker til at folk meldte seg inn i partiet.

SAMFUNNSFAG/RELIGION/FILOSOFI

- 1) Sabotasjeaksjonene under krigen kunne medføre at mennesker ble drept. Diskuter når det kan forsvares å ta liv.
- 2) I hvilken grad synes du det er riktig å bruke begrepet helter om Max Manus og de andre personene som utførte sabotasjeaksjoner mot tyskerne?
- 3) I filmens kaller tyskerne de norske motstandsfolkene for terrorister. Undersøk hva som ligger i terroristbegrepet og diskuter om det er relevant å bruke dette begrepet om motstandsarbeidet under den tyske okkupasjonen av Norge. Pek også på noen konfliktsituasjoner i dag der terroristbegrepet anvendes, og vurder om det er relevant å bruke dette begrepet sett i forhold til konfliktenes innhold.
- 4) Det fascistiske Italia og det nazistiske Tyskland er eksempler på totalitære stater. Hva mener du med det?
- 5) Hva gikk den nazistiske raselæren ut på?
6. Undersøk om det i dag finnes vitenskapelig grunnlag for å dele mennesker inn i raser.

NORSK OG MEDIEKUNNSKAP

Skriv en anmeldelse av filmen.

Forslag til framgangsmåte:

Skriv en tittel som får fram hovedinntrykket ditt av filmen, deretter en sammenfattende ingress, en utdypende brødttekst og en faktaboks med informasjon om produksjonsår, sjanger, hvem som er produsent, manusforfatter, regissører og sentrale skuespillere. Ved siden av faktaboksen kan du plassere et terningkast.

I brødteksten kan du for eksempel starte med å skrive litt om den historiske personen filmen handler om og hvilke forventninger dette skaper. Deretter kan du kort referere handlingen (dette må ikke være langt og du må ikke røpe for mye) og kommentere hvilken aktualitet filmen har i dag. Videre bør du ha med noen betraktninger om viktige karakterer i filmen og om filmens dramaturgi; hvilke hendelser er vektlagt, er handlingen kronologisk eller veksler den mellom ulike tidsplan, er den forutsigbar og veldig sjangertypisk eller byr den på noe uventet og annerledes? Også skuespillerprestasjonene må vurderes; i hvilken grad synes du skuespillerne klarer å framstille sine karakterer på en troverdig måte, og på en måte som griper deg? Til slutt kan du peke på noen filmatiske virkemidler som du synes er framtrepende eller spesielt gode i filmen, før du avslutter med en konklusjon om dette er en film publikum bør se.

MEDIEKUNNSKAP

Max Manus har fått 15-års aldersgrense.

- 1) Undersøk hvilke aldersgrenser som gjelder for kinofilmer i Norge, samt hvilke kriterier som legges til grunn for de ulike grensene.
- 2) Gå inn i Medietilsynets filmdatabase og undersøk begrunnelsen for aldersgrensen som er satt på Max Manus. Er du enig eller uenig i denne aldersgrensen? Begrunn svaret ditt.

Norsk Filminstitutt

Adresse Oslo: Dronningens gate 16 0152 Oslo, +47 22 47 45 00
Adresse Bergen: Media City Bergen, Lars Hilles gate 30, 5008 Bergen